

Mgr Karolina Studnicka

Wykształcenie ziemiańskie i jego wpływ na wychowanie dzieci na przykładzie rodziny Ostrowskich Korabitów z Maluszyna

W XIX wieku funkcjonował typ ziemianina niezbyt wykształconego, ograniczającego swoje lektury do Biblii, herbarzy i kalendarzy gospodarskich, obracającego się tylko w kręgu spraw majątku, gospodarki i codziennych warunków bytu. Nie zajmując się czytaniem, nauką czy polityką, czas wolny spędzał na spotkaniach sąsiedzkich, proszonych obiadach, organizowanych przez okoliczne dwory spotkaniach, kuligach i innych rozrywkach. Nie brakowało też jednak ziemian wykształconych, którzy zajmowali się studiowaniem różnych nauk, nierzadko poświęcając swym pasjom znaczną część wolnego czasu. Linia podziału tych dwóch typów zachowań ziemianstwa było w pierwszym rzędzie wykształcenie. To właśnie wykształcenie uważać należy za główny czynnik kształtujący światopogląd społeczny, polityczny czy kulturalny poszczególnych członków danego rodu. Mało ono także znaczny wpływ na ich działalność gospodarczą i karierę polityczną. Najlepszym przykładem, potwierdzającym powyższą tezę jest rodzina Ostrowskich Korabitów. Aleksander Ostrowski herbu Korab urodził się 12 września 1810 roku w Warszawie. Matka – Józefa z Potockich – wywierała duży wpływ na naukę syna, o czym świadczy korespondencja rodziny Ostrowskich. W wieku 12 lat został młody dziedzic „oddany na naukę” do szkół publicznych. Od września 1821 roku do końca roku szkolnego 1824 roku uczęszczał do Liceum Warszawskiego, a następnie do kolegium księży pijarów na Żoliborzu, w którym to pozostał aż do roku 1827.

Aleksander Ostrowski, jak wynika z materiałów i dokumentów rodzinnych, miał doskonałe wyniki w nauce. Jeszcze w liceum wychowawca – Samuel Bogumił Linde

– zaznaczył, iż „we wszystkich tych klasach publiczne odbierał pochwały. Sprawował się wzorowo”. Za wzorową edukację oraz zachowanie otrzymywał oceny celujące, a następnie w roku 1825 i 1827 zaszczytny tytuł „Księcia Młodzieży”. Był to najwyższy stopień dla uczniów kolegium. Niższe stopnie od Aleksandra otrzymali jego koledzy ze szkolnej ławy: Antoni Lesznowski, Henryk Potocki (cioteczny brat Aleksandra), Leopold Poletyło i Bernard Halpert.

Tabela 1. Oceny i opinia o Aleksandrze Ostrowskim, uczniu klasy 5 (I półrocze roku szkolnego 1824/1825)

Imię i nazwisko Temperament Władze umysłowe i zdolności Pilność w lekcjach kompozycjach i czytaniu dobrych książek Obyczaje Postępek w każdej z osobna nauce Uwagi szczególne

Ostrowski Aleksander Umiarkowany pojęcie takowe - pamięć trwała - uwaga baczna - zdolności znakomite pilny w gotowaniu się na lekcje, ma upodobanie w czytaniu użytecznych książek chwalebne w języku polskim i literaturze bardzo znaczny

Jakubowski -

ditto ditto w gotowaniu się na lekcje niezmordowany, w dodawaniu kompozycji regularny niewinne w tłumaczeniu autorów łacińskich proza celujący - w kompozycjach mocny Jeżowski w dobrem sprawowaniu się za wzór dla innych służyć może

ditto ditto wzorowa przykładne celujący w geometrii

i algebrze Wręczycki -

ditto ditto ditto ditto znaczny przykład religii i moralny -

ditto pojęcie takowe - pamięć trwała - uwaga zawsze przedmiotem lekcji zajęta godna ze wszystkich miar pochwały

Jakie zdobią młodzieńców wielki w historii i botanice

Strzałecki -

ditto ditto ditto ditto celujący w fizyce i botanice Kurowski -

ditto wyborne ditto wzorowe celujący w poezji łacińskiej i języku Greckim -

ditto ditto dobra ditto dobry w języku francuskim

Coehet -

ditto dobre dobra dobre znaczny w języku niemieckim -

„-” brak danych (dalej: b.d.)

Źródło: APL, APiOM, Papiery Aleksandra Ostrowskiego dotyczące jego nauki, sygn. II/70, s. 103.

Na tym jednak sukcesy edukacyjne młodego Aleksandra Ostrowskiego się nie kończyły.

W jednym z wydań „Kuriera Warszawskiego” z roku 1827 zamieszczono tekst poświęcony popisowi uczniów konwiktu żoliborskiego. Tak brzmi fragment owego zapisu:

„JW. Minister Oświecenia oświadczysz JJPP Konwiktorom swoje ukontentowanie, ogłosił imiona zasługujących na pochwałę i nagrody, które mieli szczęście odebrać z rąk JW. Naczelnika Rządu Krajowego. Nagrody większe w książkach, jako przez wszystkie 4ry kwartały Urzędnicy młodzieży Konwiktu, otrzymali: Ostrowski Alexander, Frankowski Julian, Frankowski Konstanty. Nagrodę drugą w książkach jako Urzędnicy przez 3 ostatnie kwartały otrzymali: Walewski Konrad, Potkański Ludwik, Beno? August, Truszczyński Prosper, Pawłowski Artur. Nagrodę mniejszą w laurach otrzymali: Czosnowski Wincenty, Poletyło Leopold, Potocki Henryk, Lesznowski Antoni, Krasowski Zenon, Mściwojewski Roman, Sołtyk Stanisław, Oskierka Jan, Dzwonkowski Adam, Wielopolski Bolesław, Halpert Bernard, Lemański Ludwik, Kosowski Maciej, Potocki Maurycy, Rzewuski Witold, Grabowski Adolf, Garczyński Antoni, Łęski Ludwik, Siemieński Leon, Surowiecki Przemysław, Mikulski Franciszek, Gordon Karol, Szulbowski Stefan, Lubieniecki Hippolit, Mioduski Stanisław, Swidziński Napoleon” .

Na przytoczenie zasługuje także opinia pijara opiekującego się młodym Aleksandrem Ostrowskim, niejakiego A. W. Jakubowskiego:

„Nie mogąc skłonić Pana Alexandra do przesłania JW. Panu zaszczytnych Dyplomatów, które na pierwszą godność pomiędzy współuczniami otrzymał, odważyłem się korzystać z jego nieprzytomności, załączyć je do tego listu, w zaufaniu, że lubo ten mój postępek zasmuci nieco obrażoną skromność Pana Alexandra, radością jednak napelni jego Najszanowniejszych Rodziców serce i da Im zupełną pewność o moralnym postępowaniu i wzorowej pilności godnego Ich syna” .

Z zachowanych dokumentów Ostrowskich oraz zeszytów szkolnych wynika, iż Aleksander nie lubił i nie interesował się poezją, literaturą oraz sztuką (co nie przeszkadzało w uzyskiwaniu celujących ocen szkolnych z przedmiotów humanistycznych). Szczególnie wyśmiewał literaturę lekką, zwłaszcza tak chętnie czytane w owym czasie romanse, których lekturę nazywał: „la plus dangereuse des voluptes” („co najwyżej niebezpieczną rozkoszą”). Z nieskrywaną pasją interesował się naukami ścisłymi i przyrodniczymi, które to zainteresowania do końca swojego życia rozwijał i szczerze lubił. Astronomia, matematyka i fizyka były jego ulubionymi przedmiotami .

Pomimo, iż rodzice nie szczędzili na wydatki związane z pobytem Aleksandra w stolicy, był on już od najmłodszych lat bardzo oszczędny. Dowodem na to jest korespondencja, którą prowadził z matką, zdając dokładne relacje ze swoich wydatków. Przykładowo – całoroczny rachunek na potrzeby Aleksandra za rok szkolny 1824/1825 wynosił 3648 złotych i 12 groszy, wliczając w to koszty utrzymania młodego Aleksandra Ostrowskiego oraz pensje i honoraria dla nauczycieli (pijar A. W. Jakubowski otrzymywał 180 zł) . Dla porównania: w następnym roku wydatki jego ojca, Wojciecha, związane z pobytami w stolicy, osiągnęły wartość 4068 zł i 24 gr . Sam natomiast Aleksander przez cały rok pobytu w Warszawie w roku 1825/1826 wydał na osobiste potrzeby 1195 złotych i 25 groszy. Wyliczenie to obrazuje poniższa tabela:

Tabela 2. Spis wydatków Aleksandra Ostrowskiego za rok 1825/1826

Miesiące		Złoty	Groszy
1825	Październik	100	22
	- Listopad	76	9
	- Grudzień	197	10
1826	Styczeń	119	11
	- Luty	71	24

Andrzej Jan Zakrzewski - Maluszyn / Częstochowa

Wykształcenie ziemiańskie na przykładzie rodziny Ostrowskich Korabitów z Maluszyna

Karolina Studnicka

- Marzec 107 15
- Kwiecień 35 6
- Maj 146 29
- Czerwiec 126 9
- Lipiec 158 15
- 1140 -
-
- Do tego dodać należy opuszczoną należytość metrowi muzyki za miesiąc lipiec 48 -
- Rok czyni 1188 -
- Do tego jeszcze za kalafonię i strony 7 25

- 1195 25

„-” b.d.

Źródło: APŁ, APiOM, Papiery Aleksandra Ostrowskiego dotyczące jego nauki, sygn. II/70, s. 39.

W 1827 roku wstąpił Aleksander Ostrowski na Uniwersytet Warszawski, gdzie rozpoczął studia na wydziale prawa. Po dwóch latach edukacji wraz z Henrykiem Potockim wyjechał na studia do Monachium, gdzie wstąpił na Uniwersytet króla Ludwika Maksymiliana, który to ukończył w 1830 roku. Wśród papierów dotyczących nauki młodego dziedzica odnaleźć można zaświadczenia o uczestnictwie w wykładach z np. przedmiotów: prawoznawstwa, historii prawa, rolnictwa, ze znajomości prawa kościelnego, prawa międzynarodowego, technologii chemicznych oraz prawa cywilnego .

W tym samym czasie odbył kilka podróży do Szwajcarii, Rzymu i Włoch . Wspominając czasy swojej młodości, podkreślał wielokrotnie, że zdobyta wiedza i doświadczenie oraz poznani ludzie ukształtowali jego poczucie obowiązku wobec ojczyzny. W czasie swoich podróży spotkał i poznał osobiście Adama Mickiewicza .

W roku 1830 wraz z Henrykiem Potockim wrócił do kraju i wstąpił do wojska. Na początku służby wojskowej był prostym żołnierzem w szwadronie jazdy poznańskiej, gdzie służył pod Kazimierzem Potulickim, a potem – w stopniu oficera – w 5 Pułku Ułanów imienia Zamoyskich, pod komendą Ignacego Kraszewskiego . Z całym korpusem pod wodzą generała Girolamo Ramorino , po przekroczeniu granicy, złożył broń pod Zawichostem. Osadzony – po internowaniu przez Austriaków – w fortecy w Ołomuńcu, Aleksander Ostrowski pozostał tam, wraz ze swoimi towarzyszami, do czasu ogłoszenia amnestii przez cesarza Mikołaja.

„Dwudziestoletni młodzieniec od razu i bez wahania korzystać z niej postanowił. Nie znechęła go zwodnicza myśl emigracji, której już wtenczas i w ciągu całego życia nie hołdował. Pragnął on w kraju pracować dla kraju, jakiegokolwiek byłyby tej pracy warunki” .

W ten sposób zakończył się jeden z życiowych etapów młodego dziedzica, okres ważny i rzutujący na dalsze losy maluszyńskiego gospodarza. Należy w tym miejscu podkreślić zwłaszcza staranne wykształcenie Aleksandra Ostrowskiego, a więc wartość, która stała się swoistym kapitałem wspomagającym zajęcie znaczącej pozycji w społeczeństwie. Między innymi w tym kontekście można rozpatrywać szeroko zakrojoną działalność polityczną tego ziemianina oraz jego liczne zainteresowania. Wiedza wyniesiona ze szkół, poparta następnie zdobytym doświadczeniem, stanowiła jeden z jego głównych atutów . Świadomość znaczącej rangi dobrego wykształcenia niewątpliwie motywowała aspiracje edukacyjne w kolejnym pokoleniu. Atmosfera domu rodzinnego tworzona przez Aleksandra i Helenę Ostrowskich formowała styl wychowania ich dzieci i stymulowała aktywną i akceptującą postawę względem trudów edukacji. Najlepsze owoce owych wysiłków wychowawczo-edukacyjnych przyniosło kształcenie synów – Augusta i Józefa oraz córki – Ludwika.

August Ostrowski, podobnie jak ojciec w latach młodości, był wzorowym uczniem gimnazjum realnego. Świadczą o tym zachowane wyciągi z raportów nauczycieli . Wśród papierów po Augustcie odnaleźć można także „List pochwalny” o następującej treści:

„August Ostrowski uczeń klasy III Gimnazjum Realnego w Warszawie przez przeciąg roku szkolnego 1849 wzorowym posłuszeństwem, przykładnym i moralnym sprawowaniem się, usilnością i pracowitością zasłużył na publiczną pochwałę, która się jemu, na zasadzie zatwierdzonej Najwyższej ustawy szkolnej, niniejszym pismem udziela” .

Józef Ostrowski także otrzymał staranne wykształcenie: po ukończeniu gimnazjum w Warszawie podjął studia w Szkole Głównej Warszawskiej, a następnie w Carskim Uniwersytecie Warszawskim. Na tej właśnie uczelni obronił Aleksander Ostrowski tytuł magistra, prezentując pracę dyplomową z zakresu prawoznawstwa (obecnie znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej). Studia prawnicze kontynuował następnie w Berlinie. Był także studentem wydziałów rolniczych w uniwersytetach w Halle i Hohenheimie. Po powrocie do kraju, podobnie zresztą jak ojciec, zajął się działalnością społeczną, gospodarczą i polityczną. Zajmował następujące funkcje: był prezesem Towarzystwa Kredytowo-Ziemskiego w Kaliszu (jak Aleksander Ostrowski), członkiem Rady Redakcyjnej dziennika „Słowo”, jednym z organizatorów Stronnictwa Polityki Realnej (potem prezesem), członkiem rosyjskiej Rady Państwa i prezesem Koła Polskiego, wiceprezesem Związku Kół Królestwa Polskiego i krajów Litwy i Rusi oraz posłem do II Dumy Państwowej i członkiem Rady Regencyjnej (utworzonej w 1917 roku). Warto podkreślić także jego działalność społeczną: był sędzią gminnym, brał udział w pracach przygotowawczych do powołania towarzystw rolniczych, samorządu ziemiańskiego i wiejskiego. Droga jego kariery była podobna do tej, jaką przeszedł Aleksander.

Brak jest jakichkolwiek zachowanych materiałów źródłowych w aktach prywatnych Ludwika Ostrowskiej, dotyczących szkolnej edukacji, rodzi przypuszczenia, że prawdopodobnie nie uczęszczała do szkół. Odebrała jednak najlepsze wykształcenie domowe, jakie było wówczas dostępne dla dziewcząt w Królestwie Polskim . Wskazują na to zachowane teksty napisane przez nią, świadczące o jej szerokich horyzontach myślowych. Znajomość 5 języków obcych, domowe lekcje muzyki, tańca i śpiewu, rysunku oraz haftu potwierdzają doskonałe wykształcenie. W kolejnych latach życia, dysponując znacznymi środkami finansowymi, realizowała proces dalszego samokształcenia, ale przede wszystkim rozwijała swoje zainteresowania (jak chociażby ogrodnictwo).

Niezwykle interesującym przykładem erudycji Ostrowskich jest rękopis przygotowywanego dzieła pt. „Opowiadania o historii powszechnej dla ludu wiejskiego” . Tekst ten, sytuujący się na pograniczu historii i geografii, a nawet religii, tworzony był z myślą o jego druku i – jak sugeruje tytuł – rozpowszechnianiu wśród warstwy włościańskiej (zakładano opublikowanie 3 tomów, obejmujących historię starożytną, średniowieczną i nowożytną oraz mapy). Oto proponowany spis treści tomu pierwszego:

Rozdział I

Jak wyglądała ziemia

Rozdział II

1. Początki rodu ludzkiego, pierwsze narody w Azji i Afryce

2. Początki Narodu Żydowskiego

3. O Egipcie

4. Historia narodu żydowskiego

Rozdział III

Pierwsze narody w Europie

1. Grecja

2. Macedonia

3. Rzym

Rozdział IV

O innych krajach zamieszkałych w czasie narodzenia Jezusa Chrystusa

Rozdział V

Cesarstwo Rzymskie

1. Cesarze pogańscy

2. Cesarze chrześcijańscy

Jak wynika z materiałów archiwalnych, powyższego celu nie udało się zrealizować. Tekst odrzucony został przez Wydawnictwo Dzielek Ludowych oraz Wydawnictwo Towarzystwa Pedagogicznego . To drobne niepowodzenie nie umniejsza jednak znaczenia wysiłków edukacyjnych podejmowanych przez rodzinę Ostrowskich.

Przykład dzieci Aleksandra i Heleny potwierdza, iż środowisko rodzinne nie tylko zapoczątkowuje działalność

Andrzej Jan Zakrzewski - Maluszyn / Częstochowa

Wykształcenie ziemiańskie na przykładzie rodziny Ostrowskich Korabitów z Maluszyna
Karolina Studnicka

wychowawczą, ale także naznacza m.in. dalszą drogę w procesie edukacji, przejmowanym na kolejnych etapach przez szkołę i inne instytucje kształceniowe, wzmacnianym przez wpływy środowiska i przez aktywność własną jednostki, jej talenty i predyspozycje. Przykład właścicieli Maluszyna świadczy też dobitnie o bezpośrednim związku między poziomem wykształcenia ogólnego i wiedzy specjalistycznej a osiąganymi wynikami działalności gospodarczej, w tym także działalności rolniczej.